

Limburgs Landschap en de Vereniging Natuurmonumenten voor hun toestemming om het hier gerapporteerde onderzoek te verrichten op de Cannerberg en de Sint-Pietersberg. Prof. dr. E. Gittenberger verleende toegang tot de collectie inheemse landslakken in het Nationaal Natuurhistorisch Museum "Naturalis" in Leiden; dr. F. Dingemans-Bakels tot die van het Natuurhistorisch Museum in Maastricht. De capaciteitsgroep Immunologie van de Universiteit Maastricht stelde een stereomicroscop ter beschikking; de heer P. van Dijk van de capaciteitsgroep Anatomie/Embryologie maakte de foto's. Drs. D. de Graaf (Maastricht) en de heer J. Hermans (Linne) assisteerden bij enkele floristische determinaties. Leden van de Mollusken Studiegroep Limburg, met name dr. J.P.M. Clerx en drs. S.M.A. Keulen, hielpen bij het determineren van enkele soorten huisjesslakken en gaven commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

SUMMARY

THE NARROW-MOUTHED WHORLSNAIL (*COLUMELLA EDENTULA*) ON THE SINT-PIETERSBERG AND CANNERBERG HILLS NEAR MAASTRICHT

In 1950, Van Regteren Altena found significant numbers of the Narrow-mouthed whorlsnail (*Columella edentula*) on the Sint-Pietersberg and Cannerberg hills, two cretaceous hills south of Maastricht, separated by the valley of the river Jeker. In 1981-1984, however, we failed to find this species on Sint-Pietersberg hill. As this hill is being excavated by a cement factory, we presumed desiccation of the hill's remnants to be the cause of its disappearance. In the present study we verified this hypothesis by

investigating the occurrence of the Narrow-mouthed whorlsnail on Cannerberg hill. We concurrently examined two locations on Sint-Pietersberg hill, close to the site where the species had been found in 1950.

No specimens of the Narrow-mouthed whorlsnail were recovered from Cannerberg hill, but at one of the locations on Sint-Pietersberg hill two empty shells of the animal were found. These findings suggest a quantitative decrease in the presence of the Narrow-mouthed whorlsnail on both hills. On the other hand, we must reject our hypothesis about the influence of the Sint-Pietersberg excavation works on the animal's presence. Since the Narrow-mouthed whorlsnail has recently been reported from various locations elsewhere in the province of Limburg, we are apparently dealing with a local phenomenon for which no explanation is as yet available.

Both sites examined on Sint-Pietersberg hill revealed shells of the Cellar snail (*Oxychilus cellarius*). We did not find this species on Sint-Pietersberg hill in 1987, but Van Regteren Altena did in 1950. It seems likely that we "missed" this species in our 1987 survey. At one location on Sint-Pietersberg hill, we collected a live specimen of the Thames door snail (*Balea biplicata biplicata*). Our 1950 survey had yielded only some empty shells of this species along the shore of the river Meuse, which flows along the eastern slope of Sint-Pietersberg hill. Whereas in 1981-1984, the Thames door snail was common at some locations at the eastern base of the hill, the 1987 survey found it inhabiting an artificial habitat on the eastern slope. Its present recovery from a location on the south-west slope demonstrates the expansion of the Thames door snail on Sint-Pietersberg hill.

LITERATUUR

- ADAM, W. 1960. Faune de Belgique. Mollusques. Tome I. Mollusques terrestres et dulcicoles. Institut Royal des Sciences Naturelles de Belgique, Brussel.
- BROEK, A.N.CH. TEN, 1941. Over de molluskenfauna van Zuid-Limburg, in het bijzonder uit de omgeving van het Geuldal. *Natuurhistorisch Maandblad* 30: 91-95.
- BRUYNE, R.H. DE, R.A. BANK, J.P.H.M. ADEMA & F.A. PERK, 1994. Nederlandse naamlijst van de weekdieren (Mollusca) van Nederland en België. Backhuys, Oegstgeest.
- BRUYNE, R.H. DE, H. WALLBRINK & A.W. GMEIG MEYLING, in voorbereiding. Bedreigde en kwetsbare landslakken en waterweekdieren van Nederland (niet-marine mollusca). Stichting European Invertebrate Survey - Nederland, Stichting Anemoon; Leiden, Bennekom.
- BUTOT L.J.M., 1964. De molluskenfauna van het Belgische deel van de Sint-Pietersberg. Wetenschappelijke Belgisch-Nederlandse Commissie ter Bescherming van de Sint-Pietersberg, publikatie nr. 8. Zeist. RIVON-mededeling 186: 61-67.
- GITTENBERGER, E., W. BACKHUIS & T.E.J. RIPKEN, 1984. De landslakken van Nederland. 2e druk. *Natuurhistorische Bibliotheek van de KNNV* nr. 37. Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht.
- KERNEY M.P. & R.A.D. CAMERON, 1980. Elsevier's slakken-gids. Elsevier, Amsterdam.
- LEVER, A.J. & G.D. MAJOOR, 1985. De invertebratenfauna van de Zuidlimburgse kalkgraslanden. De huisjesslakken van de kalkgraslanden van de Sint-Pietersberg (Maastricht). *Natuurhistorisch Maandblad* 74: 123-128.
- LEVER, A.J. & G.D. MAJOOR, 1987. De huisjesslakken-fauna van de Sint-Pietersberg bij Maastricht. *Natuurhistorisch Maandblad* 76: 190-200.
- NECKHEIM, C.M., 1997. Landslakken verzamelen op het Belgisch deel van de Sint-Pietersberg. *De Kreukel* 33: 12-17.
- POKRYSZKO, B.M., 1990. The Vertiginidae of Poland (Gastropoda: Pulmonata: Pupilloidea) - a systematic monograph. *Annales Zoologici* 43: 134-256.
- PROSCHWITZ, T. VON, 1991. Zoogeographical and ecological studies on the land mollusca of the province of Dalsland (SW. Sweden). Chapter III: Habitat selection and distribution of ten Vertiginid species in the province of Dalsland (SW. Sweden) (Pulmonata: Vertiginidae). Thesis, Göteborgs Universitet.
- REGTEREN ALTENA, C.O. VAN & A.J. JANSEN, 1932. De landslakken van de provincie Limburg. *Natuurhistorisch Maandblad* 21: 107-124.
- REGTEREN ALTENA, C.O. VAN, 1958. De landslakken van de Sint-Pietersberg. *Natuurhistorisch Maandblad* 47: 86-98.
- SCHMID, G., 1967. *Columella aspera* Waldén auf dem Spitzberg bei Tübingen (Vertiginidae). *Mitteilungenblatt der Deutsche Malakozoologische Gesellschaft* 1: 157-160.
- WARMOES, T., 1987. De landslakken van het Belgische deel van de Sint-Pietersberg. *Euglena* 6: 36-40.

MEDEDELING

PAAIENDE RIVIERPRIKKEN IN DE ROER

Prikken worden al decennialang in de Roer waargenomen. De eerste opgetekende waarneming dateert uit 1984 (GEESINK, 1987). In de periode daarna, met name in de jaren 1995 - 2000, zijn in het kader van het Limburgse vis-atlasproject op drie locaties, verspreid over de

gehele Roer, prikken waargenomen (CROMBAGHS *et al.*, 2000). Alle waarnemingen hadden betrekking op larven, dat wil zeggen op nog niet gemetamorfoseerde prikken. Het vervelende van deze waarnemingen is dat in het veld niet met 100% zekerheid te zeggen is welke soort prik het betreft. In het larvestadium overlappen namelijk de uiterlijke kenmerken van de twee priksoorten die in de Roer zou-

den kunnen voorkomen, de Beekprik (*Lampetra planeri*) en Rivierprik (*Lampetra fluviatilis*), elkaar in meer of mindere mate. Alleen waarnemingen van adulte prikken geven volledige zekerheid wat betreft de soortdeterminatie. Op basis van vooral de lichaamskleur, opvallend zilverwit (Beekprik vaak bruingeel), en de lichaamslengte, iets kleiner dan Beekprik-larven, is met redelijke zekerheid aangenomen

FIGUUR 1
De Rivierprik (*Lampetra fluviatilis*) in de Roer (foto: T. Belgers).

dat de in de Roer aangetroffen priklarven behoorden tot de Rivierprik (GUBBELS, 2000a). Onlangs kon de betrouwbaarheidswaarde van deze aanname vergroot worden. Op 12 mei 2002 nam de tweede auteur ter hoogte van Vlodrop drie paaiende prikken waar. Met een geschatte lengte van 40 cm, aanzienlijk groter dan de adulte Beekprik met een maximale lengte van circa 18 cm, betrof het zonder enige twijfel Rivierprikken (maximale lichaamslengte 45 à 50 cm). Figuur 1 toont een Rivierprik boven een grindbank van de Roer. Het fascinerende paaigedrag van de prikken is gedurende de gehele dag geobserveerd. De paailocatie lag in de volle zon, enkele meters uit de oever in een beektraject met matige stroming. De dieren zogen zich met de bek aan een steen vast en verplaatsten deze. Aldus werd een kuil gevormd van ongeveer 50 cm doorsnede op een diepte van 50 cm. De beekbodem ter plaatse bestond uit een mengsel van zand en grind (gemiddelde dia-

meter 5 cm). De prikken waren zodanig met hun werkzaamheden bezig dat zij met de voet konden worden aangeraakt en ook bij de opname van foto's, met de lens vrijwel op het water, geen enkel vluchtgedrag vertoonden. In de nabijheid van de paaiplaats werd nog een tweede paaiplek aangetroffen op een qua substraatstructuur en situering in de beek overeenkomstige plaats. Opvallend hierbij was een ten opzichte van de omgevende beekbodem lichtgekleurd "grindpad" van ongeveer 2 m dat in stroomopwaartse richting naar de paaiplek toeliep. Mogelijk is dit lichte spoor op de bodem al wroetend veroorzaakt door de prikken bij het zoeken naar een geschikte paailocatie.

Het blijft uiteraard mogelijk dat in de Roer, net zoals bijvoorbeeld in de Geul, naast de Rivierprik óók de Beekprik voorkomt. Bijvoorbeeld ter hoogte van Vlodrop waar de Rode Beek in de Roer uitmondt. De Rode Beek herbergt immers een grote populatie

Beekprikken waarvan wellicht een deel migreert tussen de beek en Roer (GUBBELS, 2000b). Eenzelfde fenomeen is waar te nemen in het stroomgebied van de Geul waar beekprikpopulaties deels uitwisselen tussen Geul en zijbeken. Daar prikken een zekere indicatiewaarde hebben voor de mate van geschiktheid en natuurlijkheid van het waterbiotoop én omdat de aanwezigheid van met name de anadrome (vis migreert tussen zoet- en zoutwater) Rivierprik iets zegt over de migratiegeschiktheid van de Roer, is de eerste auteur beroepshalve zeer geïnteresseerd in alle prikwaarnemingen in de Roer en zoekt dan ook een ieder die prikken in het Roersysteem aantreft (zowel adulten als larven) de gegevens door te geven.

LITERATUUR

- CROMBAGHS, B.H.J.M., R.W. AKKERMANS, R.E.M.B. GUBBELS & G. HOOGERWERF, 2000. Vissen in Limburgse beken. De verspreiding en ecologie van vissen in stromende wateren in Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- GESINK, H.J., 1987. Visserijkundige waarnemingen in de Roer vanaf 1981 t/m 1987. Ministerie van Landbouw en Visserij, Operationele groep, Utrecht.
- GUBBELS, R., 2000a. Rivierprik. In: B.H.J.M. Crombaghs *et al.*, Vissen in Limburgse beken. De verspreiding en ecologie van vissen in stromende wateren in Limburg. Stichting Natuurpublicaties in Limburg, Maastricht.
- GUBBELS, R., 2000b. Beekprik. In: B.H.J.M. Crombaghs *et al.*, Vissen in Limburgse beken. De verspreiding en ecologie van vissen in stromende wateren in Limburg. Stichting Natuurpublicaties in Limburg, Maastricht.

Rob Gubbels & Thijs Belgers
Waterschap Roer en Overmaas, Sittard

BOEKBESPREKING

HANDBOEK STREEFBEELDEN VOOR NATUUR EN WATER IN LIMBURG

PROVINCIE LIMBURG, 2002. SAMENSTELLING: R. KREKELS, G. PEETERS & T. BROUWER. 240 pagina's. Natuurbalans-Limes Divergens, Nijmegen in opdracht van de Provincie Limburg, Maastricht. ISBN 90-803639-6-0. Het Handboek Streefbeelden voor Natuur en Water in Limburg is verkrijgbaar via de bibliotheek van het Gouvernement (tel. 043 - 389 73 82; e-mail: mahm.steijvers@prvlimburg.nl). Het boek kost € 12,50, exclusief verzendkosten.

Het Handboek Streefbeelden voor Natuur en Water in Limburg is een logisch uitvloeisel van het Handboek Natuurdoeltypen in Nederland. Worden in het laatste de doelen geformuleerd voor het landelijke natuurbeleid, in het provinciale handboek geeft de provincie Limburg haar visie op de na te

streven waarden bij uitvoering van projecten op het gebied van water, natuur, bos en landschap. Het boek heeft geen hoge wetenschappelijke pretenties, maar beoogt zoals in de inleiding staat aangegeven een eenvoudig en wervend naslagwerk te zijn voor eenieder die betrokken is bij de aangegeven beleidsvelden. Bij de beoordeling van het boek dient men steeds dit uitgangspunt voor ogen te houden.

Het boek bestaat uit twee delen. Het eerste deel gaat in hoe men de geformuleer-

de streefbeelden denk te gebruiken bij de uitvoering van het provinciale beleid. Het zal duidelijk zijn dat hierdoor een nauwe relatie aanwezig is met het Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL). Op een overzichtelijke en begrijpelijke wijze wordt de samenhang van de diverse beleidsplannen aangegeven om vervolgens aan te geven hoe de streefbeelden vanuit huidige historisch perspectief geplaatst dienen te worden in het Limburgse landschap. Nieuw hierbij is het duidelijke onderscheid dat wordt gemaakt tussen natuur- en wa-